

В. В. Вельяминова-Зернова

Материалы для истории Крымского ханства

Москва
«Книга по Требованию»

УДК 93
ББК 63.3
В11

В. В. Вельяминова-Зернова
В11 Материалы для истории Крымского ханства / В. В. Вельяминова-Зернова – М.: Книга по Требованию, 2024. – 952 с.

ISBN 978-5-458-50844-5

Весной 1858 г. преподаватель татарского языка при Санкт-петербургском университете мулла Хуссейн Фейз-ханов был отправлен в Москву для занятий в Главном архиве министерства иностранных дел. Осенью того же года он возвратился в Санкт-Петербург и привез с собой большое собрание переписанных им крымско-татарских документов, относящихся к периоду сношений бывшего Крымского ханства с Россией и Польшей. Указанные документы были изданы отдельной книгой, которая и предлагается в раздаче. Документы расположены в хронологическом порядке, а в специальном прибавлении помещены те документы, которые были получены на момент печати или для которых невозможно указать точную дату.

ISBN 978-5-458-50844-5

© Издание на русском языке, оформление
«УОУО Media», 2024
© Издание на русском языке, оцифровка,
«Книга по Требованию», 2024

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг – не самое лучшее решение для восстановления текста в его первоизданном виде, однако, наша цель – вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания – решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУКЪ въ засѣданіи Историко-филологическаго Отдѣленія 6-го мая 1859 г.

Отдѣленіе, принявъ благосклонно мое представленіе, командировало меня въ томъ же 1859 г. въ Москву, для занятій въ Архивѣ.

Собранные мною въ Москвѣ, благодаря просвѣщенному содѣйствію начальника Главнаго Архива князя Михаила Андреевича Оболенскаго, копии съ нѣкоторыхъ переводовъ представлены были мною Историко-филологическому Отдѣленію въ засѣданіи 9-го сентября 1859 г.

Если по какой либо причинѣ переводы предлагаемыхъ нынѣ татарскихъ документовъ напечатаны не будутъ, то я въ замѣнъ ихъ постараюсь издать со временемъ на русскомъ языкѣ полное перечисленіе всѣхъ документовъ, съ краткимъ изложеніемъ ихъ содержанія, чтобы сдѣлать, по мѣрѣ возможности, самое изданіе доступнымъ для лицъ незнакомыхъ съ языкомъ татарскимъ. Тогда же издано будетъ мною необходимое во всякомъ случаѣ введеніе, въ которомъ изложена будетъ подробная оцѣнка историческаго значенія документовъ, и критическое разсмотрѣніе ихъ относительно формы и языка. Приниматься за подобную работу въ настоящую минуту, когда не всѣ необходимые для этого современные переводы еще подобраны, было бы преждевременно; ждать же пока переводы будутъ списаны и разсмотрѣны — значило бы откладывать на неопредѣленный срокъ изданіе въ свѣтъ татарскихъ подлинниковъ, появленіе которыхъ уже и теперь съ нетерпѣніемъ ожидается многими изъ нашихъ отечественныхъ ориенталистовъ.

В. Вельяминовъ-Зерновъ.

С. Петербургъ.
19-го октября 1864 г.

AVERTISSEMENT.

Au printemps de l'année 1858, Moulla Housseïn Feïz-Khanof, maître de langue tatare à l'Université Impériale de St.-Pétersbourg, fut envoyé par l'Académie Impériale des sciences à Moscou, pour prendre connaissance des dossiers en langue tatare conservés aux Archives centrales du Ministère des affaires étrangères.

Moulla Housseïn revint à l'automne de la même année 1858, apportant des copies faites par lui d'un grand nombre de documents tatars, concernant l'histoire des relations de l'ancien khanat de Crimée avec la Russie et la Pologne.

La Classe historico-philologique de l'Académie Impériale des sciences, à la suite d'une présentation faite par une commission nommée par elle et composée de trois de ses membres, MM. Dorn, Kunik et moi, décida, dans la séance du 15 octobre 1858, de publier les documents apportés par Moulla Housseïn sous forme d'ouvrage séparé, portant le titre de Matériaux pour servir à l'histoire du khanat de Crimée.

Je fus chargé de la publication des textes, et Moulla Housseïn Feïz-Khanof me fut donné pour collaborateur.

L'impression des textes est maintenant terminée, et j'ose les soumettre

au jugement du monde savant, des orientalistes surtout, qui s'occupent de *l'histoire de la Russie et de la langue tatare*. Ils trouveront dans ce recueil un champ vaste et curieux à étudier.

Les documents sont disposés par ordre chronologique. Ceux d'entre eux qui ont été reçus pendant l'impression, ou qui, par manque de données positives, n'ont pu être classés sous une certaine année, forment un supplément à-part. A la fin de l'ouvrage se trouvent imprimés trois registres alphabétiques, de noms de personnes et de localités, et de mots remarquables. Les registres ont été composés par Moulla Housseïn.

Il se peut qu'avec le temps on se décide à imprimer les traductions des documents dont il s'agit. Je suis de l'avis, que le plus utile serait de publier les traductions russes contemporaines, qui se trouvent aux Archives du Ministère des affaires étrangères. Un pareil mode de publication présenterait de grands avantages. D'un côté, on ne serait pas forcé d'entreprendre un nouveau travail de traduction, ce qui, vu la masse des documents, exigerait beaucoup de temps et de peine. D'un autre côté, il ne faut pas oublier que les traductions conservées aux Archives ont été en leur temps des versions officielles, et ont servi pour ainsi-dire de base aux relations de la cour de Moscou avec celle de Crimée; les inexactitudes mêmes, qui pourraient se rencontrer dans ces versions, ne manqueraient pas d'intérêt pour l'historien. En outre, comme nous ne connaissons pas tous les menus faits de l'époque, bien des détails peuvent nous paraître obscurs. Ces détails-là s'éclairciraient probablement à la lecture des traductions contemporaines.

J'ai eu l'honneur de soumettre à l'Académie Impériale des sciences, dans la séance de la Classe historico-philologique du 6 mai 1859, mon

opinion sur l'intérêt qu'offrirait l'édition des traductions contemporaines conservées aux Archives de Moscou.

La Classe, ayant entendu avec bienveillance mon Rapport, m'envoya à Moscou en 1859, pour y travailler aux Archives.

Grâce au concours éclairé de M. le Directeur de l'établissement, le prince M. A. Obolenski, j'ai recueilli à Moscou plusieurs copies de traductions, dont j'ai fait part à la Classe historico-philologique dans la séance du 9 septembre 1859.

Si, par une raison quelconque, les traductions des documents tatars n'étaient pas imprimées, je tâcherais alors de publier une Table des matières complète de tous les documents en question, avec un sommaire du contenu, pour rendre du moins l'ouvrage accessible aux personnes qui ne sont pas versées dans la connaissance de la langue tatare. C'est alors que je publierais aussi une Introduction, en tout cas indispensable, dans laquelle je présenterais l'appréciation détaillée des documents sous le rapport historique, ainsi que sous celui de la forme et de la langue. Il serait prématuré de faire un pareil travail maintenant, toutes les traductions contemporaines n'étant pas encore recueillies et mises en ordre. S'il fallait attendre ce moment, les textes tatars risqueraient de rester longtemps, peut-être, avant d'être mis à la disposition du public.

V. Véliaminof-Zernof.

St.-Pétersbourg.
19 octobre 1864.

قریر یورتنسہ و اول طرف الارغہ دائر بولغان ہر لیغ لرو خط

ایمپراطر اعظم ننگ دار الملک پیٹربورغہ بوغان اقاہیمہ یعنی النحن دانش ننگ قراری اوزرہ
اولون انہر ننگ اعضاسندون ڈلادیر ڈیلیامینوف زہونوف ننگ اعلیٰ دیسٹر بودغ اونیورسیتی یعنی
دار الفس ننگ معآ لردن ملا حسین فیض خان اوغنی ننگ معاوتتی بیله باصماخانہ اقاہیمیہ
مذکورہ دہ باصمہ قبلندی

سرپرست خدایمانز و اولاد

پوسکوب لارینه وقالونیق لارینغه وپیلابانلاریغه وباباس لاریغه ومشجانلاریغه وبابانلاریغه وبارچا اولو کینکاش پانلاریغه وایچکی داشقی سیغه وکوپ قرا ایلکا بارچا توزونجا ییلینک لار کیم من اوزوم محمد کرای خان تقی اوغلو بهادر کرای سلطان بز کوردوک بزیم کبچکانلاریزنونک دوستلیغنی هم قرداشلیغنی هم باریشلیغنی اولو توقتامش خان برلا اولو حاجی کرای خان بابام بشلاب اولو کورآل لادزلاو یاغال برلا ابلاغ نونک اندان صونک لیبقانونک اولو داود بی برلا اندن صونک کازیمیر کورآل ابلاغ نونک لیبقانونک اولو بی برلا بولار برلا بزیم اولو خان آنالاریمز آغالاریمز دوست قرداش ایردی هم باریشلیقلاری چین ایردی هر دوستغه دوست هر دشمنه دشمن ایردیله هم نوکلاری آرتوب هم ملاکات لاری معمور بولوب دوستلاری سوپونوب دشمنلاری صوقور بولوب ایردی امدی بزدا اول بورونغی لاریز باریشغان یوسونجا آری چین کونکولدن محمد کرای خان تقی اوغلو بهادر کرای تقی بارچا اوغلانلاریم سلطانلار تقی بارچا اوغلانلار بی لار میرزالار تقی بارچا ایچکی داشقی نوکلاریمز باریمز برکا تورب بوشط نامه موزنی آلیب بارغان اولو ایلیچیمز شیرین دولنک بی قراجیمز نونک اوغلی اولیا میرزا تبتی اوردا بی ایناملو نوکاریم ابراهیم بی تقی سز قرداشم نونک ایلیچینکر پان آبتکی قورناستای تقی بزیم سیزینک یخشیلیغیمز تیلار آغوستین غاری بالدیز قوال بار اسپروندور بولار نونک کوزونجا بزیم قراغزدن بنگ آنت شرط قلدیق کیم سیز ریکموند کورآل قرداشم برلا دوست قرداش بولغایموز دوستونه دوست دشمنه دشمن بولغایموز بری بریمزکا نیچوک کیم اولکی لاریز ایردیله بولای بولغان صونک بزیم آراموزغه هیچ بر دشمن کریب بولماس در تقی سیز قرداشمدا بزیم دشمنیمز شیخ احمد خان فی یانندا نوکلارینی بنگ توتوب اولوم یئکینجه ملاکاتینکزدان چقرماغایسز تقی بزیم آراموزدا قاتناشا نورغان ایلیچ لاریزنی بزدا سیزدا ایکی آبدن آرتوق تورغوزمای یخشلیق برلا ترک بیارالیک آراموزدا کبشیلاریمز ترک باریشوب کیلشسالار اول یخشیدر تقی بزکا آبتغان ییل سایو بیاریر اون بش مینک بولاک فلوری فی

قریم یورتینده

واول طرفلارغندائربولغان بربلیغ لروخط

هو المعز المعین

بسم الله الرحمن الرحيم

بالقوة الاحدية والمعجزات المحمدية

اولو اوردانونک اولو خانى دشت قیچاق بارچا مغول پادشاهی محمد کرای خان سوزوم اونک

قول صوتک قول نونک تومان مینک یوز اون بیلکان اوغلانلار

بی لار میرزالاریغه بارچا ایلاخ یورتونونک کنیاز آرس پیشکوب

بشلیغ تقی لادزلاو پیشکوبی کنیاز ماتیا سغه تقی پرامسلانونک

کنیاز پوسکوب پوت قانسالارغه تقی کیراکو ویوده سی دزداری پان

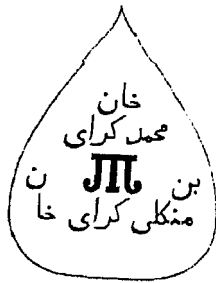
قریشتوف اولو قانیسالارغه تقی اولو خزینه چی پان نیقولایغه تقی

فامانیچه ایلاو ویوده سی اولو مارشالغه تقی پوزنا ویوده سی غه تقی سودومیر ویوده سی پان فلیار

اولو هدمانغه تقی لوبلین ویوده سی پان نوسونجکی کا تقی بولاردان باشقا ایلاخ یورتونونک اولو

بسم الله الرحمن الرحيم	محمد کرای خان	الکریم
بی لار میرزالاریغه	بشلیغ تقی لادزلاو	پیشکوبی
کنیاز پوسکوب	پوت قانسالارغه	تقی کیراکو
قریشتوف اولو	قانیسالارغه	تقی اولو خزینه چی
فامانیچه ایلاو	ویوده سی اولو	مارشالغه تقی پوزنا
ویوده سی غه تقی	سودومیر	ویوده سی پان
فلیار اولو	هدمانغه تقی	لوبلین ویوده سی
پان نوسونجکی	کا تقی بولاردان	باشقا ایلاخ
یورتونونک	اولو	

اوغلانلاریمدن اوغلانلار بی لاردن میرزالاردن ایچکی داشقی نوکلر ابشیمدن قزاقلاریمزدن بارچا بزکا سانلو کیشیلاریمزدن یمانلق بولماغای بو شرط نامه سوزیمزدان اوزکا تورلو بولماغایوز بو شرط نامه موزنونک چینلغی اوچون آلتونلی شرط نامه التون نشان بسوب ییاردیک تاریخ توقوز یوز یکرمی آلتیده مبارک ذی القعدة آینونک توقوزنجی یکشنبه کون شهر معظم فرحکرمانه بتیلدی

№ 2.

هو

دولت کرای خان سوزم

مفاخر الامرای الکرام الملة المسيحية ملتة ويوده سی برله بی اسکوب خزینه دار آصتاب وزومانیبر اراضاراسی وجمیع کورال بکلرینه بعد السلام اعلام یرلیغ محبت فرجام بو در که حالیا ایا کوز کورال صحت و سلامت برلا کلوب تخته جلوس قلدیلار دیو خبر کلوب سوینوب شاد بولدوق انوک ایچون قولومز شکیر جبردوک آور قرداشمز خوربار بولسونلر بورونغی کورال برلا دوست بولوب بزیم مملکتیزکا وخونکار حضرتلرینک شهرلرینه فیرغاوکن اتالرینک کشیلرندن وصو قزاغندن وتوز قزاغندن من بعد ضرر وزیران کلیموب ایکی آرامزده بورونغی لغی دن زیاده اوغول اوغولدن وقیز قیزدن ایکی آرامزده بارشلیق بولوب بر خاتون کشی باشنه برسینی